

men. Na uitvoerig uit de brief van de Amsterdamse predikanten en het artikel van Schipper te hebben geciteerd, schrijft Buskes: 'Heel eerlijk moet ik erkennen, dat ik van de reacties op mijn stukje geschrokken ben. Die schrik geldt niet zo zeer de reacties als wel mijn stukje'. Hij voegt vier punten met toelichting toe. Het eerste punt luidt, dat hij er 'nooit over gedacht [heeft], Christenen, die de beginselen der P.U. zijn toegedaan voor hele of halve N.S.B.-ers uit te maken'. Zou hij dat wel hebben gedaan, dan zou dat 'in hoge mate grievend' zijn geweest voor Van Ruler en Berkhof.⁴⁴ In zijn tweede punt verwerpt Buskes de kritiek dat hij met zijn stukje heeft zitten "speculeren op de laagste instincten" van mijn lezers'. Het derde en het vierde punt citeer ik opnieuw in het geheel:

3e. Zonder enige reserve erken ik, dat mijn stukje er naast was. Het spijt mij, dat ik het geschreven heb. Ik begrijp, dat het mijn collega's gegriefd heeft. Het was mijn bedoeling niet. Het is wel mijn schuld.

4e. 'Naar mijn overtuiging betekent een geslaagde P.U. een politiek en geestelijk fascisme'. In dit zinnetje heb ik mijn bezwaren tegen de P.U. samengevat. Het was fout, dat ik deze waardering aan de uitlating van den veroordeelden N.S.B.-dominé ophing en haar zonder argumentatie publiceerde. Zij vindt ondertussen haar grond niet in deze uitlating, maar in de geschriften van den geestelijken leider van de P.U.: Ds. van Ruler. Met zakelijke argumenten hoop ik mijn oordeel in een breder artikel uiteen te zetten. In dit nummer bepaal ik mij echter tot een verontschuldiging. Mijn Amsterdamse collega's spreken de verwachting uit, dat deze zal worden aangeboden. Ik vervul haar van harte en voor 100%, zij het met schaamte. Zij mogen intussen weten, dat de aanbieding ook geschied zou zijn, indien zij deze verwachting niet hadden uitgesproken.⁴⁵

Enerzijds trekt Buskes dus het boetekleed aan. Hij erkent dat hij een scheve schaats heeft gereden. Anderzijds houdt hij zijn bezwaren tegen de Protestantse Unie overeind. Vergeleken met zijn eerste stukje gaat hij zelfs een stap verder. Buskes neemt namelijk de grove aantijging 'politiek en geestelijk fascisme' niet terug, maar reserveert deze nu voor de geschriften van Van Ruler. Hij speelt nu direct op de man en zijn werk.

Zo krijgt de zin 'Met het ergste vuil wordt gesmeten' diepere betekenis. Hoezeer Van Ruler zich door Buskes' uitlating gekwetst heeft gevoeld, komt in de jaren daarna in enkele brieven, die in het Archief Buskes bewaard zijn gebleven, tot uitdrukking. De eerste, gedateerd 3 januari 1948 luidt als volgt:

³⁶ K.H. Miskotte, 'Natuurrecht und Theokratie', pp. 342-354. Op de eerste pagina's is duidelijk dat Miskotte het over Van Ruler heeft, omdat hij diens naam noemt. Later noemt hij Van Rulers naam nog slechts een enkele keer. Impliciet is echter wel duidelijk, dat het dan nog steeds over Van Rulers gedachtegoed gaat.

³⁷ K.H. Miskotte, 'Natuurrecht und Theokratie', p. 344.

³⁸ K.H. Miskotte, 'Natuurrecht und Theokratie', p. 346. Zie bijvoorbeeld A.A. van Ruler, *Religie en Politiek*, pp. 239, 355.

³⁹ K.H. Miskotte, 'Natuurrecht und Theokratie', p. 347.

⁴⁰ K.H. Miskotte, 'Natuurrecht und Theokratie', p. 354.

⁴¹ J.J. B[uskes] Jr., 'De Protestantse Unie', in: *Tijd en Taak. Onafhankelijk weekblad voor evangelie en socialisme*, 44ste jaargang van de *Blijde wereld*, nr. 35 (1 juni 1946), p. [2].

⁴² Nelck en Wolfensberger raken later betrokken bij de Protestantse Unie, getuige het feit dat hun namen worden genoemd in de lijst van degenen die 'medewerking of aanbeveling' verlenen aan het blad *De Vrije Natie*.

⁴³ Het gaat om dr. Klaas Abe Schipper (1907-1949), hervormd predikant te Etersheim, die in 1938 te Gro-